بیۆمیکانیک
تێڕوانینێکی گشتی مێژوویی

د. فازڵ جاف

بەکارهێنانی زاراوەی بیۆمیکانیک بۆ ماوەیەکی زۆر زوو دەگەڕێتەوە، واتە پێش ئەوەی مییرهولد ناوی (بیۆمیکانیک) لە ڕێبازەکەی بنێ. هەر لە سەرەتای سەدەی بیستەوە بەکارهێنانی بیۆمیکانیک لە بوارەکانی وەرزش لە سەرانسەری ڕووسیادا بەربڵاو بووەوە، وەک زانستێک کە پێوەندی بە شیکردنەوەی جووڵەی مرۆڤەوە هەیە، لەسەر بنەمای وەسفکردنی فیزیکی (کینەماتیک) و لەسەر بنەمای زانینی هۆکارەکانی جووڵەی وەرزشی (کینەتیک).

بەکارهێنانی بیۆمیکانیک تەنیا لە بوارەکانی وەرزشدا سنووردار نەبووە، بەڵکوو لە بوارەکانی دیکەی وەک پزیشکی، دادوەری و ئەندازیاریدا پەرەی سەندبوو. پەیمانگەکانی وەرزش و ناوەندەکانی ڕاهێنانی جەستەیی، بیۆمیکانیکیان وەک ڕێگەیەکی زانستی کاریگەر بەکار بردووە، ئەمەش بە مەبەستی شیکردنەوەی جووڵە و تێگەیشتن لە بەش و پێکهاتەکان و ڕێبازەکەی بووە، هەروەها بۆ زانینی ئاستی لێهاتوویی جەستەیی، لە ڕووی چۆنایەتی و چەندایەتییەوە، بە جێبەجێکردنی بنەما میکانیکییەکان لە لێکۆڵینەوە لە جووڵەی مرۆڤ.

بەم پێیە بیۆمیکانیک سەرەتا وەک بوارێکی تایبەتی بیۆفیزیک هاتە ئاراوە، پێش ئەوەی مییرهولد ڕێبازەکەی بە بیۆمیکانیک ناو ببا، وەک زانستێک کە لێکۆڵینەوە لە جەستەی مرۆڤ و جووڵەکەی و هەموو ئەو شتانە دەکات کە لە لایەن جەستەوە، یان بە جووڵە، یان جووڵەی میکانیکی دەربڕدراون.

گرنگیدان بە بیۆمیکانیک لە بواری وەرزشدا لە دوای یەکەمین جەنگی جیهانی لەسەر ئاستی جیهان پەرەی سەند، لە ڕووسیا لە سەرەتای سەدەی ڕابوردوودا گرنگیدان بە بیۆمیکانیک بە شێوەیەکی بەرچاو لە برەودا بوو، بە تایبەتی دوای سەرهەڵدانی شۆڕشی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩١٧.

بیۆمیکانیکی وەرزشی

وشەی بیۆمیکانیک لە بواری وەرزش چی دەگەیەنێ؟ بە کورتی، ”ئەو زانستەیە کە

لە کاریگەرێتی هێزە ناوەکی و دەرەکییەکان (داینامیک) لەسەر تەنە زیندووەکان دەکۆڵێتەوە، مەبەستمان لە هێزە ناوەکییەکان، دەمار و ماسوولکەکانە، لەکاتێکدا هێزە دەرەکییەکان، هێزی کێشکردنی زەوی و هێزە سروشتییەکانی دیکە دەگرێتەوە، بۆیە بیۆمیکانیک، واتە کارلێکی هێزە میکانیکییە بنەڕەتییەکان لە جووڵەی جەستەی مرۆڤدا، لە ڕێگەی بەکارهێنانی بنەما بایۆلۆجی و میکانیکییەکان، هەر بۆیەش ئەرکی ئەم زانستەیە:

- دەستنیشانکردنی بناغە میکانیکییەکانی چالاکی ماسوولکەی بایۆلۆجی و لێکۆڵینەوە لە پێوەندییەکانیان.
- بەکارهێنانی پێوەندی میکانیکی بۆ سیستمی جووڵەی مرۆڤ.
- لێکۆڵینەوە لە پێوەندییە هاوبەشەکانی نێوان هێزە ناوخۆیی و دەرەکییەکان کە کاریگەرییان لەسەر جەستەی مرۆڤ و گونجاوی کاریگەری و کردارەکانیان لە کاتی نمایشکردندا هەیە.

ئەکتەر و ڕۆڵ

پێش ئەوەی ناوی ڕێبازە شانۆییەکانی (بیۆمیکانیک) بنێ، مییرهولد دەبوو بەدوای ئەو جەوهەرە شانۆییەدا بگەڕێ کە تێیدایە، ئەمەش بە ئامانجی دۆزینەوەی سوودەکانی و تایبەتمەندییە سوودبەخشەکانی کە دەتوانن سوود بە جەستە و جووڵەی ئەکتەر بگەیەنن. ئەو بیۆمیکانیکەی لە ناوەندە وەرزشییەکان و پەیمانگەکاندا دەخوێنرێ، جیاوازە لە ڕێبازی بیۆمیکانیکی هونەری نواندن، وەک ئەوەی لەلایەن مییرهولدەوە دارێژراوە، سەرەڕای بوونی چەند ڕەگەزێکی هاوبەشی نێوانیان سەبارەت بە بنەما بنەڕەتییەکانی جووڵە و جەستە.

مییرهولد

بیۆمیکانیکی مییرهولد شێوازێکی شانۆیی تایبەتە بە هونەری ئەکتەر، تەنیا زانستێک نییە کە بە گشتی لە جووڵەی مرۆڤ بکۆڵێتەوە.

گومانی تێدا نییە مییرهولد، لە ڕاهێنانی ئەکتەردا، سوودێکی زۆری لە جەوهەرە وەرزشییەکەی بیۆمیکانیک وەرگرتووە، بەو پێیەی جووڵە، جەوهەری بیۆمیکانیک لە هەردوو بواری وەرزش و شانۆدا پێک دەهێنێت.

* ڕاهێنانی جەستە بە ئامانجی بەدەستهێنانی لێهاتوویی جووڵە و ئاماژە و هەموو شتێک کە پەیوەستە بە جەستەی ئەکتەرەوە، ئەمەش بەشە هاوبەشەکەی نێوان ئەو دوو بوارە پێک دەهێنێ.

لە پرۆسەی پەرەپێدانی شێوازی ڕاهێنانەکەیدا مییرهولد داتاکانی لەسەر بیۆمیکانیکی وەرزشی بنیاد نا، لە کارلێککردن لەگەڵ داتاکانی زانستەکانی دی سەبارەت بە جەستەی مرۆڤ و پاڵنەرە دەروونییەکانی بۆ جووڵە، پەنای بۆ چەند بوارێکی جیاواز برد: لەوانە، بۆ نموونە: دابەشکردنی جووڵە (Winstler Taylor) و بنەما میکانیکییەکانی چالاکی ماسوولکەیی بایۆلۆژی (ویلیام جەیمس)، جگە لە بیرۆکەکانی دەروونناسی ڕووسی (ئیڤان پاڤلۆڤ) سەبارەت بە وروژاندنی

بێ مەرج، بە ئامانجی بەدەستهێنانی ئەوەی کە دەرهێنەری ڕووسی ڤالێنتین پلوچیک ناوی لێنابوو " میتودی دەروونی- فیزیکی.

شایانی باسە کە زاراوەی بیۆمیکانیک بۆ یەکەم جار لە چوارچێوەی وتارێکدا کە میرهولد لە ١٢ی حوزەیرانی ١٩٢٢دا پێشکەشی کردبوو، کاتێک بیری لە داهاتووی شانۆ دەکردەوە (شانۆی ئایندە) بۆ یەکەم جاریش پیشاندانی ڕاهێنانەکانی بیۆمیکانیک لەگەڵ نمایشکردنی شانۆنامەی (میهرەبانی قۆچدار) لەلایەن نووسەری بەلجیکی فێرهارد گرۆمیلینک (١٩٧٠- ١٩٨٨) لە ساڵی ١٩٩٢ هاوکات بوو.

پێویستە ئەوەش لە بیر نەکەین کە ڕێبازی فیزیکی بۆ هونەری نواندن، بەو شێوەیەی کە میرهولد لە دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر بە بیۆمیکانیک ناوی برد، بنەماکانی زۆر پێش شۆڕش لەلای ئەو گەڵاڵە ببوبوو، بەڵام لە ماوەی دەیەی بیستەمی سەدەی ڕابوردوودا لە فۆرمی کۆتایی خۆیدا بەتەواوەی جێگیر بوو.

لە بیستەکاندا بیۆمیکانیک تەنیا وەک میتودێکی تایبەت بە شانۆی میرهولد وەرنەگیرا، بەڵکوو وەک میتودێک وەرگیرا کە لە هەموو شانۆکانی تردا جێبەجێ بکرێ، بەو پێیەی تایبەتمەندی فیزیۆلۆژی گشتی لەخۆگرتبوو، لەسەر بنەمای بنەما زانستییەکان توانایی ئەوەی هەیە خزمەت بە زانست پێشکەش بکا، ئەمەش بە پلەی یەکەم لە بواری جەستە و جووڵەدا، هەروەک چۆن میتودی ستانیسلاڤسکی لە بواری دەروونناسیدا بەکار دەبرێ، بە واتایەکی تر هەڵوێست لەسەر بیۆمیکانیک لە بیستەکاندا، لە هەمان کاتدا هەڵوێستێکی شانۆیی و زانستی بوو.

لە ساڵانی سییەکانی سەدەی ڕابوردوو، لە سەردەمی دەسەڵاتی ستەمکاری (ستالین)دا، بیۆمیکانیک وەک هەڵەیەکی گەورە و دەرئەنجامێکی نەرێنی هزرە توندڕەوەکانی میرهولد لە هونەر و زیادەڕەوییەکانی لە ئەزموونکردن و داهێناندا سەیر دەکرا.

تا میتودی ستانیسلاڤسکی زیاتر دانپێدانانی دەوڵەتی وەردەگرت کە لە هونەردا «تاکە شێوازی فەرمی»بوو، تا ئەوەندەی ستانیسلاڤسکی بەرزترین پێگەی هەبوو و بە (ئەنشتاینی شانۆ) دادەنرا، دەسەڵاتداران زیاتر شەڕیان لەگەڵ شانۆکەی میرهولد و شێوازە بیۆمیکانیکییەکەی دەکرد.

دوای داخستنی شانۆکەی لە ساڵی ١٩٣٨، میرهولد درکی بە مەترسی ئەو چارەنووسە دەکرد کە ڕووبەڕووی بووەتەوە، بەتایبەتی دوای پەرەسەندنی هەڵمەتی میدیایی لە دژی و بڵاوکردنەوەی ئەو تۆمەتە، کە گوایە شانۆکەی بە شێوەیەکی فۆرمالیستیانە و نامۆ بە کۆمەڵگەی سۆڤیەت دەبا، بۆیە لەم قۆناغەدا ناچار بوو باسەکانی بیۆمیکانیکی کەم بکاتەوە، چونکە دڵنیا بوو کە باسکردنی بووەتە هەڕەشە بۆ سەر ژیانی، بەڵام ئەوە یارمەتی نەدا و لە چارەنووسی حەتمی خۆی ڕزگاری نەبوو: ئەوە بوو لە ٢ی شوباتی ساڵی ١٩٤٠ لە ژێرزەمینەکەی زیندانی سەربازی لە مۆسکۆ کوژرا، دوای ئەوەی بە دڕەندەترین ئامراز ئەشکەنجە درا.

بیۆمیکانیک، بە گوتەی توێژەری گەورەی ڕووسیا (کۆنستنتین ڕودنیتسکی)، «کارە داهێنەرەکەی ئەو ئەکتەرەیە کە بە دروستکردنی فۆرمی پلاستیکی لە پانتاییدا نوێنەرایەتی دەکرێت و هونەری ئەکتەریش لە توانایی بەکارهێنانی ئامرازی دەربڕینەکانی جەستەی خۆیدا بە شێوەیەکی دروست بۆ پێکهێنان و بۆ هەستەکان نابێت لە هەستەکانەوە دەست پێ بکات، نەک لە وەرگرتنی ڕۆڵەکە، نە لە هەوڵدان بۆ تێگەیشتن لە جەوهەری

دەروونی دیاردەکە، واتە بە گشتی نەک لە ناوەوە، بەڵکوو لە دەرەوە، واتە لە بیرەوە دەست پێ بکات- جووڵەی ڕاهێنراوی ئەکتەر، ئەو ئەکتەرەی کە هەستێکی هاوسەنگی ڕیتمی هەیە، کە توانایی وەڵامدانەوەی ورووژاندنی بێ مەرجی هەیە، ئەو ئەکتەرەی کە تواناییەکانی نواندنی ئامادەکراوە بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی سروشتی لە ڕێگەی ڕاهێنانی ڕێکخراوەوە گەشە بکات».

لەم پێناسەیەیدا گرنگترین توێژەر کە تایبەتە بە شانۆی میرهولد و قوتابخانەی نواندن و دەرهێنانەکەی، دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە بیۆمیکانیک لە جەستە و جووڵەدا تەنیا زنجیرەیەک ڕاهێنانی ورد و درشت نییە، بەڵکوو ڕێبازێکی یەکگرتووە بۆ هونەری نواندن و... دەرهێنان لەناو سیستمی قوتابخانەی شانۆی میرهولددا، وەک چۆن پایەکانی لەلایەن توێژەری ڕووسی ڕیابسۆف-ـەوە لە میتۆدۆلۆژیا گشتگیرەکەیدا لەسەر چۆنیەتی لێکۆڵینەوە لە قوتابخانەی دەرهێنانی میرهولد پێناسە کرابوون.

لە چوار پرسیاری کورتدا پایەکانی ڕێبازەکەی بەم شێوەیە وەسف کردووە:

- چی؟ دەق/ دراماتۆرگی.
- کێ؟ ئەکتەر/ بیۆمیکانیک.

لەکوێ؟ پانتایی/ بنیادگەرایی.

بۆ کێ؟ وەرگر، بینەر، داهێنەری چوارەم.

نووسەری ئەم توێژینەوەیە بۆ یەکەم جار لە بواری توێژینەوەی شانۆیی عەرەبیدا لە سیمپۆزیۆمی فیکری سەنتەری نێودەوڵەتی بۆ لێکۆڵینەوە لە چاویلکە، لە تەنجیر ساڵی ۲۰۱۵دا باسی لە ڕێبازی ڕیابسۆف کرد.

بە پشتبەستن بە سیستمی ڕیابسۆف لە پێناسەکردنی پایەکانی قوتابخانەی میرهولد، دەتوانین بڵێین کە ڕێبازەکەی میرهولد، هەموو پێکهاتە بنەڕەتییەکانی هەیە، کە دەبێ لە قوتابخانەیەکی سەربەخۆی نواندن و دەرهێناندا بەردەست بن، لە هەمان کاتیشدا خاوەنی بەرنامەیەکی ڕاهێنانی وردە کە لەلایەن دامەزرێنەرەکەیەوە (میرهولد) و هاوکارەکانییەوە کە پسپۆڕن لە بوارە جیاوازەکانی جووڵەی ئەکتەر و نەریتە شانۆییە کۆنەکان، لە کارلێککردن لەگەڵ زانستەکانی تردا.

خەونی میرهولد ئەوە بوو کە ماوەیەکی درێژتری مەشق و ڕاهێنان بۆ ئەکتەرەکانی دابین بکات، بۆ ئەوەی ئامانجەکانی لە ڕاهێنان لە چوارچێوەی قوتابخانەکەیدا بەدی بهێنرێ، جگە لەوەش پێی وابوو کە ڕێبازەکەی بە تەواوی لە ڕێگەی ڕاهێنانی خێراوە بەدی نایەت، بەڵکوو زیاتر جەختی لەسەر ڕاهێنانی درێژخایەن دەکردەوە، بۆ ئەوەی ئەکتەر کارامەیی پێویست بەدەست بهێنێ.

ڕاستییەکەی میرهولد لە قوتابخانەکەیدا بە وردی جیاوازی لە نێوان ڕاهێنانی جەستەیی بۆ ماوەیەکی کورت و پسپۆڕی تەواو کردووە، یان هەر قوتابخانەیەکی دیکە بۆ ماوەیەکی درێژ.

لە وەڵامی پرسیارێکدا کە لەلایەن دەرهێنەری ئەمریکی هارۆڵد کلورمان -ـەوە ئاراستەی کراوە سەبارەت بەو کاتەی کە پێویستە بۆ بەدەستهێنانی کارامەیی پێویست لە بیۆمیکانیکدا، میرهولد ڕای گەیاندووە، «ئەکتەر دەتوانێت لە دوازدە هەفتەدا تەکنیکە بیۆمیکانیکییەکان بەدەست بهێنێت».

بەڵام ئەو پێی وابوو کە ئامادەکردن و ڕاهێنانی ئەکتەر پێویستی بە ماوەیەکی درێژترە. وەک ئەلکسەندەر گلادکۆف لە کتێبە بە ناوبانگەکەیدا لە سەر زاری میرهولد دەڵێ: «ئەکتەر دەبێ بۆ ماوەیەکی زۆر ئامادەکاری بکات، وەک کەمانچەژەنێک، دەبێ ماوەی حەوت، یان نۆ ساڵ لە خوێندن و مەشق و ڕاهێنان بەسەر بەرێ.»